

Дніпровський національний
університет ім. Олесея Гончара

Центр соціально-політичних
досліджень

Національний технічний університет
"Дніпровська Політехніка"

ГРАНІ

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АЛЬМАНАХ

2023 ТОМ 26 № 1

Видається з вересня 1998 року
6 разів на рік

Дніпро
Видавництво «Грані»
2023

Науково-теоретичний альманах

Том 26 № 1 2023

Засновники:
Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара,
Національний
технічний університет
"Дніпровська Політехніка",
ГО «Центр соціально-політичних
досліджень»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 19758 – 9558 ПР від 19.03.13

Відповідно до Наказів Міністерства
освіти і науки України від
02.07.2020 № 886 та від 27.09.2021
№ 1017 альманаху надано статус
фахового видання категорії «Б»
з філософських, політичних,
соціологічних та історичних наук.

ISSN 2077-1800 (Print)
ISSN 2413-8738 (Online)

Індексується:
DOAJ
Index Copernicus
National Library of Ukraine Vernadsky
Google Scholar
CrossRef
ERIH PLUS
Ulrichs web
WorldCat
та інші.

Видавець:
Видавництво «Грані»
+38(050)258-83-86
grani-print.dp.ua
graniprint@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2131 від 23.05.2005

Передплатний індекс – 41703
Відповідальність за достовірність
фактів, цитат, власних імен,
географічних назв, підприємств,
організацій, установ та ін. інформації
несуть автори статей.

Висловлені у цих статтях думки
можуть не збігатися з точкою зору
редакційної колегії і не покладають
на неї ніяких зобов'язань.
Передруки і переклади дозволяються
лише за згодою автора та редакції.

© «Грані» 2023

ГРАНІ

Редакційна колегія

Квітка С.

Аяган Б.
Бородін Є.
Вятр Є.
Гао Т.
Гладуш В.
Городяненко В.
Дудек М.
Іваненко В.

Іванова С.
Ісетті Дж.

Жук С.
Журба О.
Казакевич Г.
Кляйн В.
Кондрашова Л.
Кривошеїн В.
Кузнецовенко Й.
Кулик О.
Литвинова Т.
Лучанінова О.
Ніколенко Л.
Окороков В.
Омельченко М.
Плохій С.
Рагімлі Р.
Русецький А.
Ружеви́чус Ю.
Робертс К.
Світленко С.
Сидиков Е.
Сорокіна Л.
Схюрман П.
Токовенко О.

Тороп К.
Третьак О.
Хейнемаа С.
Шевцов С.
Шляхов О.

головний редактор
д.держ.упр., проф. (Україна)
д.і.н., проф. (Казахстан)
д.і.н., проф. (Україна)
д.п.н., проф. (Польща)
д. екон. н., доц. (КНР)
д.пед.н., проф. (Словаччина)
д.і.н., проф. (Україна)
д.габ., проф. (Словаччина)
д.і.н., проф., акад. Укр. академії іст.
наук (Україна)
к. філол.н., доцент (Україна)
д. філос. н. старший науковий
співробітник (Італія)
д.і.н., проф. (США)
д.і.н., проф. (Україна)
д.і.н., проф. (Україна)
к.пед.н., проф. (Словаччина)
д.пед.н., проф. (Польща)
д.п.н., проф. (Україна)
д.філос.н., проф. (Литва)
д.філос.н., проф. (Україна)
д.і.н., проф. (Україна)
д.пед.н., проф. (Україна)
к.пед.н., доц. (Україна)
д.філос.н., проф. (Україна)
д.пед.н., доц. (Україна)
д.і.н., проф. (США)
д.і.н., доц. (Азербайджан)
д.психол.н., асоц.проф. (Грузія)
д.н. із соц. ком., проф. (Литва)
д.соціол.н., проф. (Великобританія)
д.і.н., проф. (Україна)
д.і.н., проф. (Казахстан)
к.соціол.н., доц. (Україна)
д.філос.н. (Нідерланди)
д.філос.н., проф., акад. Укр. академії
політ. наук (Україна)
д.пед.н. (Україна)
д.п.н., доц. (Україна)
д.філос.н., проф. (Фінляндія)
д.філос.н., проф. (Україна)
д.і.н., проф. (Україна)

Редакція

Головний редактор: Квітка С.А.
Заступники головного редактора:
Іванова С.А., Кривошеїн В.В., Шевцов С.В., Шляхов О.Б.
Редактор: Мазур О.Г.
Коректор: Лиман А.В.

Контакти:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13
granidp@gmail.com
www.grani.org.ua

Scientific and theoretical almanac

GRAN/

26 (1) 2023

Founders:
Oles Honchar Dnipro National
University,
Dnipro University of Technology,
NGO "Centre of Social and Political
Researches"

Registration license
KB № 19758 – 9558 PIP issued 19.03.13

By Decrees № 886 of 02 July 2020
and № 1017 of 27 September 2021
issued by the Ministry of Education
and Science of Ukraine the status of
specialized publication category "B" on
philosophical, political, sociological and
historical sciences was given.

ISSN 2077-1800 (Print)
ISSN 2413-8738 (Online)

Indexed:
DOAJ
Index Copernicus
National Library of Ukraine Vernadsky
Google Scholar
CrossRef
ERIH PLUS
Ulrichs web
WorldCat
and other.

Publisher:
Publishing house «Grani»
+38(050)258-83-86
www.grani-print.dp.ua
graniprint@gmail.com
Publishing license
ДК № 2131 dated 23.05.2005

Subscription index in Ukraine – 41703
Responsibility for facts, quotations,
private names, enterprises and
organizations titles, geographical
locations etc. to be bared by the authors.
The editorial office and board do not
always share the views and thoughts
expressed in published articles.
Reprints and translations are allowed
on the written consent with the editorial
office and the author.

© «Grani» 2023

Editorial board

Kvitka S.	Editor in Chief
Ayahan B.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Borodin Ye.	Full Prof. Dr. (Kazakhstan)
Vyatr E.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Gao T.	Full Prof. Dr. (Poland)
Hladush V.	Assoc. Prof. Dr. (PRC)
Gorodyanenko V.	Full Prof. Dr. (Slovakia)
Dudek M.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Ivanenko V.	Full Prof. Dr. (Slovakia)
	Full Prof. Dr., Academician of the Ukrainian Academy of Historical Science (Ukraine)
Ivanova S.	Assoc. Prof. Ph.D. (Ukraine)
Isetti G.	Senior Researcher, Ph.D. (Italy)
Zhuk S.	Full Prof. Dr. (USA)
Zhurba O.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Kazakevych G.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Klein V.	Full Prof. Ph.D. (Slovakia)
Kondrashova L.	Full Prof. Dr. (Poland)
Kryvoshein V.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Kuznecoviene J.	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Kulyk O.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Lytvynova T.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Luchaninova O.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Nikolenko L.	Assoc. Prof. Ph.D. (Ukraine)
Okorokov V.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Omelchenko M.	Assoc. Prof. Dr. (Ukraine)
Plokhii S.	Full Prof. Dr. (USA)
Rahimli R.	Assoc. Prof. Dr. (Azerbaijan)
Rusetsky A.	Assoc. Prof. Dr. (Georgia)
Ruzhevichus Yu.	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Roberts K.	Full Prof. Dr. (United Kingdom)
Svitlenko S.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Sydykov E.	Full Prof. Dr. (Kazakhstan)
Sorokina L.	Assoc. Prof. Ph.D. (Ukraine)
Schuurman P.	Full Prof. Dr. (Netherlands)
Tokovenko O.	Full Prof. Dr., Academician of the Ukrainian Academy of Political Science (Ukraine)
Torop K.	Dr. (Ukraine)
Tretyak O.	Assoc. Prof. Dr. (Ukraine)
Heinamaa S.	Full Prof. Dr. (Finland)
Shevtsov S.	Full Prof. Dr. (Ukraine)
Shlyakhov O.	Full Prof. Dr. (Ukraine)

Editorial office

Editor in Chief: Kvitka S.A.
Deputies Chief Editor: Ivanova S.A., Krivoshein V.V.,
Shevtsov S.V., Shlyakhov O.B
Editor: Mazur O.G.
Corrector: Lyman A.V.

Contacts:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13
granidp@gmail.com
www.grani.org.ua

Зміст

Історія

С. 6

Іваненко Валентин

Як стати ученим? (до 75-річчя доктора історичних наук, професора Геннадія Кривчика)

С. 15

Маммадов Аліюсіф, Ісмаїлов Надір

Національні бібліотеки: типологія, основні функції та сучасні напрями розвитку

С. 21

Хряпін Едуард, Руднік Денис

Видатні персоналії України в педагогічній освіті м. Харкова 1917–1925 рр. (на прикладі харківських трирічних педагогічних курсів імені Григорія Сковороди)

С. 28

Кулієва Зейнеб

Неолітичні могили та поховальні звичаї в Нахчівані

С. 33

Алієв Талех

Зарнийський храм-фортеця

С. 38

Гасимлі Гаджі

Напрями розвитку бібліотечно-інформаційного забезпечення туризму у вищих навчальних закладах (на основі досвіду роботи Бакинського державного університету та Азербайджанського університету туризму та менеджменту)

С. 44

Гугнін Олександр, Ліснєвська Юлія

Історія індустрії гостинності та туризму у Польщі (організаційний аспект)

Політологія

С. 50

Радіонова Ірина

Політика у сфері штучного інтелекту: безпековий вимір

С. 57

Казімі Парвіз Фірудін Оглу, Голамін Хекмат

Чому спалюють книги? (трохи історії геноциду книг)

Соціологія

С. 62

Гардашов Рашид, Казімі Парвіз

Університетські бібліотеки як центри наукових комунікацій (за досвідом вищих навчальних закладів Азербайджанської Республіки)

Contents

History

P. 6

Ivanenko Valentyn

How to Become a Scientist? (to the 75th anniversary of the Doctor of Historical Sciences, Professor Hennadii Kryvchik)

P. 15

Mammadov Aliyusif, Ismayilov Nadir

National Libraries: Typology, Main Functions and Modern Directions of Development

C. 21

Khriapine Eduard, Rudnik Denys

Prominent Personalities of Ukraine in Pedagogical Education in Kharkiv 1917–1925 (on the Example of Kharkiv Three-Year Pedagogical Courses Named after Hryhoriy Skovoroda)

C. 28

Kuliyeva Zeyneb

Neolithic Graves and Burial Customs in Nakhchivan

P. 33

Aliyev Taleh

Zarna Fortified Temple

P. 38

Gasimli Haji

Development Directions of Library-Information Supply of Tourism at Higher Education Institutions (Based on the Work Experience of Baku State University and, Azerbaijan Tourism and Management University)

C. 44

Gugin Aleksandr, Lisnievska Yuliia

History Of The Hospitality And Tourism Industry In Poland (Organizational Aspect)

Politology

P. 50

Radionova Iryna

Artificial Intelligence Policy: the Security Dimension

P. 57

Kazimi Parviz, Gholamin Hekmat

Why Burn Books? (a little history of the book genocide)

Sociology

P. 62

Gardashov Rashad, Kazimi Parviz

University Libraries as Centers for Scientific Communications (According to the Experience of Higher Educational Institutions of the Republic of Azerbaijan)

Педагогіка

С. 66

Сафарова Нубар Таміраз

Ісламські школи та учні цих шкіл у Нахичевані в середні віки

С. 74

Мога Микола, Зюзін Юрій

Методика комплексної корекції мовленнєвого розвитку дошкільників засобами адаптивного фізичного виховання

С. 80

Нічужовська Лілія, Ніколенко Людмила

Практико-орієнтований підхід до розвитку когнітивної мобільності майбутнього педагога спеціальної освіти

Філософія

С. 89

Мікаїлов Шасаддін

Філософський аналіз екологічного світогляду

С. 94

Прокопович Лада

Проблематика емоційного інтелекту в соціальній фантастиці

С. 100

Тішко Лілія

Пізнання світу людиною у призмі специфіки його сприйняття нею

С. 105

Яремчук Сергій, Дияк Вадим, Тушко Клавдія

Проблеми формування української культурної ідентичності в умовах війни

С. 112

Шаталович Олександр, Шаталович Інна

Філософська складова фамілістичних досліджень

Pedagogy

P. 66

Safarova Nubar Tamiraz

Islamic Schools and Students of These Schools in Nakhchivan in the Middle Ages

P. 74

Moga Mykola, Zyuzin Yuri

Methodology of Complex Correction of Speech Development of Preschoolers by Means of Adaptive Physical Education

P. 80

Nichuhovskaya Lilija, Nikolenko Liudmyla

Practice-Oriented Approach to The Development of Cognitive Mobility of the Future Teacher of Special Education

Philosophy

P. 89

Mikayilov Shasaddin

Philosophical Analysis of the Ecological Worldview

P. 94

Prokopovych Lada

The Problem of Emotional Intelligence in Social Fiction

P. 100

Tishko Liliya

Human Cognition of the World in the Prism of the Specifics of its Perception

P. 105

Yaremchuk Serhii, Dyiak Vadym, Tushko Klavdiia

Problems of the Formation of Ukrainian Cultural Identity in the Conditions of War

P. 112

Shatalovych Oleksandr, Shatalovych Inna

Philosophical Component of Family Studies

Human Cognition of the World in the Prism of the Specifics of its Perception

UDC: 165.12:159.955

DOI: <https://doi.org/10.15421/172316>**Tishko Liliya****Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-1979-9495>, tishko.l.v@dsau.dp.ua
Dnipro State Agrarian and Economic University (Dnipro, Ukraine)**

Abstract

The purpose of the article is to study the possibilities of human cognition of the world in the prism of the specifics of its perception. **Relevance.** Since cognition of the external world through the prism of the internal picture of life is the basis for the formation of a person's worldview, everyone perceives what is happening through their own personal filter. Each of us has a specific spiritual comprehension and experience of the existing world of things and objects, the social environment in the form of feelings, perceptions, emotions that form the corresponding worldview. As a result, everyone experiences the world in their own way, thus building their lives and relationships with others in it. The relevance of the article is to clarify these points and to aim for deeper and more critical thinking, realizing that everyone's perception is not far from objective. This will help to avoid many misunderstandings and conflicts that constantly arise in society. **Results.** It is noted that in the search for an answer to the eternal question of cognition of the world, two possible alternatives to its perception and awareness are outlined. First, the world is as we perceive it. Second, the world is as it appears to our minds. Thus, rationalist philosophers believe that the preconditions for human cognition are inherent in human consciousness. On the other hand, empiricist philosophers tend to believe that all knowledge of the world is derived from sensations. In the context of philosophical science, it is appropriate to distinguish between subjective and objective reality. Against this background, philosophers have always sought a common language and common perspectives, despite the fact that there are many "subjective worlds" and they are sometimes quite distant from each other. The author emphasizes the importance of criticality in understanding the world around us. It is noted that critical thinking contributes to the development of models for understanding the environment and, accordingly, forms appropriate models of behavior that contribute to the formation of a democratic society. **Conclusions.** It has been determined that human cognition of the world through the specifics of its perception is a kind of spiritual prism through which he or she passes, refracts his or her intellectual and spiritual inquiries, comprehends and experiences everything that exists and thus realizes his or her own human essence. It has been found that the world in which our life flows is an alloy of the subjective and the objective, of what depends on us and what does not depend on us at all, and this complex dialectic is each time specifically considered by philosophy at a new level and in a new historical situation. At the same time, the highest wisdom in cognition of the surrounding reality is to subject everything to critical analysis and to be able to think on a large scale.

Keywords: cognition, objective reality, subjective reality, worldview, perception

Пізнання світу людиною у призмі специфіки його сприйняття нею

Тішко Лілія**Дніпровський державний аграрно-економічний університет (Дніпро, Україна)**

Анотація

Мета статті полягає у дослідженні можливостей пізнання світу людиною у призмі специфіки його сприйняття нею. **Актуальність.** Так як пізнання зовнішнього світу крізь призму внутрішньої картини життя лежить в основі формування світогляду людини, кожен сприймає те, що відбувається через свій особистий фільтр. Кожен з нас має притаманне лише йому, специфічне духовне осмислення і переживання наявного світу речей і предметів, суспільного середовища у формі відчуттів, уявлень, емоцій, котрі формують відповідне світосприйняття. У результаті всі відчують світ по-своєму, будуючи у такий спосіб своє життя та відносини з іншими в ньому. Актуальність статті полягає в тому, щоб прояснити ці моменти і націлити на більш глибоке та критичне мислення, розуміючи, що сприйняття кожного не є далеко об'єктивним. Це допоможе уникнути багатьох непорозумінь та конфліктних ситуацій, що повсякчас виникають у суспільстві. **Результати.** Зазначено, що у пошуках відповіді на вічне питання пізнання світу окреслюються дві можливі альтернативи його сприйняття та усвідомлення. По-перше, світ є таким, яким ми його відчуваємо. По-друге, світ є таким, яким він вимальовується нашому розумові. Так, філософи раціоналістичного спрямування вважають, що передумови людського пізнання закладені у людській свідомості. Натомість філософи емпіричного спрямування схильні дотримуватись думки, що все знання про світ ми одержуємо саме з відчуттів. У контексті філософської науки доречно виділяти суб'єктивну та об'єктивну реальність. На фоні цього у всі часи філософи шукають спільну мову та спільні ракурси бачення, незважаючи на те, що "суб'єктивних світів" насправді багато і вони інколи досить далекі один від одного. Акцентується увага на важливості критичності у пізнанні довколишнього світу. Зазначено, що критичне мислення сприяє виробленню моделей для розуміння оточуючого середовища та співвідносно цього формує відповідні моделі поведінки, що сприяють формуванню демократичного суспільства. **Висновки.** Визначено, що пізнання світу людиною крізь специфіку його сприйняття нею є тією своєрідною духовною призмою, крізь яку вона пропускає, переломлює свої інтелектуально-духовні запити, осмислює і переживає все існуюче і у такий спосіб реалізує власну людську сутність. Виявлено, що світ, у якому плине наше життя – це сплав суб'єктивного й об'єктивного, того, що залежить і того, що зовсім не залежить від нас, і ця складна діалектика кожен раз конкретно розглядається філософією на новому рівні і в новій історичній ситуації. При цьому вищою мудрістю у пізнанні навколишнього дійсності є піддавати все критичному аналізу та вміти мислити масштабно.

Ключові слова: пізнання, об'єктивна реальність, суб'єктивна реальність, світогляд, сприйняття

Вступ.

Пізнання світу на всіх етапах розвитку філософської думки належало до кола найактуальніших проблем у формі питання про досяжність об'єктивності його сприйняття. У цілому пізнання зовнішнього світу крізь призму внутрішньої картини життя лежить в основі формування світогляду людини. Кожен сприймає те, що відбувається через свій фільтр, отримуючи у результаті власну картинку про світ. Тому яким саме він буде – дружнім чи ворожим, простим чи заставленим обмеженнями, несправедливим чи гуманним – кожен з нас відчуває світ по-своєму, будуючи у такий спосіб своє життя та відносини з іншими в ньому.

Мета статті полягає у дослідженні можливостей пізнання світу людиною у призмі специфіки його сприйняття нею.

У контексті філософської науки є доцільним виділяти суб'єктивну та об'єктивну реальність. Так, суб'єктивна реальність – чуттєве сприйняття та раціональне осмислення дійсності людиною. Натомість об'єктивна реальність – це те, що існує поза сприйняттям свідомістю людини та незалежно від нього.

Уже у філософії Давньої Греції можна побачити осмислення метафізичної природи об'єктивної реальності. Так, Анаксимандр одним із перших усвідомив неможливість однозначної визначеності об'єктивної реальності у термінах людського сприйняття, що наблизило філософа до визначення концепції апейрона, кількісно і якісно не визначеного першопочатку всього сущого. Платон взагалі прийшов до висновку, що найбільша реальність полягає не у фізичних об'єктах, а у тому, що він називає формами, або ідеями. Протилежний підхід застосував Аристотель, визначаючи звичайні об'єкти чуттєвого досвіду як найоб'єктивнішу реальність – «первинну субстанцію» (Мельник, 2022). Форми речей він називав «вторинною субстанцією», проте форми – це сутності речей, тому об'єктивне знання для Аристотеля – це знання про форми. У річичі неоплатонічної традиції мислителі Середньовіччя використовували «об'єктивне» та «суб'єктивне» у значеннях, які є точно протилежними тим, що вживають нині. Так, представник номіналізму англійський філософ В. Оккам стверджував, що універсалії – це «не щось реальне, що має суб'єктивне буття або в душі (розумі), або поза душею (розумом)» (Мельник, 2022). Натомість воно має лише об'єктивне буття у душі (розумі), а це свого роду ментальна картина, що є наявною в об'єктивному бутті, подібно до того, що зовнішня річ вимальовується в суб'єктивному бутті».

У парадигмі філософії Нового часу поняття об'єктивної та суб'єктивної реальності поступово наближаються до змісту, близького до сучасного їх розуміння. Цю еволюцію характерно репрезентує

французький філософ Рене Декарт: суб'єктивна реальність краще нам відома, ніж об'єктивна реальність, але знання про об'єктивну реальність є так само фундаментальним, як знання про власну суб'єктивну реальність. Англійський філософ Джон Локк стверджував, що деякі з наших суб'єктивних вражень не відповідають жодній об'єктивній реальності.

Розрив між об'єктивним та суб'єктивним сприйняттям реальності довів до логічного завершення відомий німецький мислитель Іммануїл Кант. Так, у його теорії «річ у собі» означає чисту об'єктивність, тобто – об'єкт, яким він є сам по собі, незалежно від будь-якого суб'єктивного його сприйняття. Людина не може нічого, крім того, що вона існує, знати про справжню природу «речі в собі». Тому наукове знання, за його теорією, – це знання про природу речей, якими вони нам уявляються через чуттєвість, а не такими, якими вони є самі по собі. Таким чином, зміст поняття «об'єктивна реальність» гранично звужується аж до повної втрати смислу у наступних філософських підходах. Так, за формулюванням німецького філософа Йогана Фіхте, об'єктивність «речей у собі» є не більше ніж стан нашої свідомості, по суті – ілюзія. Вона постає з властивості нашого мислення сприймати предмети як незалежні від свідомості.

На основі нової наукової картини світу філософи ХХ ст. вже по-іншому осмислювали сутність об'єктивного та суб'єктивного сприйняття. Так, Жан-Поль Сартр принципово відмовився від філософування з приводу об'єктивної реальності, декларувавши суб'єктивність як перший принцип екзистенціалізму (Мельник, 2022). Він визначав реальність, якою займається екзистенціальна філософія, як єдине буття, у якому існування передуює сутності; буття, що існує раніше, ніж його можна визначити яким-небудь поняттям – і цим буттям є людина, людська реальність. Людина є не лише такою, якою себе уявляє, але й такою, якою вона хоче стати і, зрештою, вона є лише такою, якою сама себе відчуває.

Сучасна історіографія вивчення питання пізнання світу у тих чи інших аспектах представлена дослідженнями С. Терно (2008), М. Гальченко (2017), А. Кравченко (2017), В. Мельник (2022) та ін.

Результати дослідження.

Наразі суспільство перебуває у безперервному процесі змін, що породжують багато важливих питань. Відповіді на ці питання для багатьох людей стають викликом для існуючого сприйняття світу. Кожен з нас має притаманне лише йому, специфічне духовне осмислення і переживання наявного світу речей і предметів, суспільного середовища у формі відчуттів, уявлень, емоцій, котрі формують відповідне світосприйняття. Все ж варто пам'ятати, що особливості нашого сприйняття можуть стати як

можливістю у переході до глибинних трансформацій та усвідомленості свого буття, так і перешкодою, що позбавляє людину переходу до якісних змін життя і робить її рабом існуючої системи.

Так чи інакше, екологія нашого мислення є серйозним викликом ХХІ ст. Тому спроможність аналізувати своє мислення та ментальні моделі, які у ньому формуються, дозволяє визначати якість життя у цілому. Тож спробуємо простежити як це відбувається.

Спочатку ми отримуємо певну інформацію ззовні. Це, власне, те що ми бачимо, чуємо або за чим спостерігаємо. Цій інформації кожен надає сенсу відповідно власних цінностей та бачень. У результаті формуються деякі припущення та відповідні висновки, які лежать в основі думок і впливають на наші дії. Важливо те, що ці висновки та судження підсилюють вже існуючі ментальні моделі або – якщо бути більш зрозумілим – те, як ми сприймаємо світ. На жаль, вони рідко ставляться під сумнів. У результаті – кожен продовжує жити у своєму суб'єктивному вимірі буття, вважаючи його об'єктивним. З цього якраз і починається найважливіше.

Виходить, якщо реальність відповідає нашому баченню, то ми оцінюємо її позитивно, якщо ні – негативно. Але буває так, що ми можемо виносити цілком помилкові вердикти, бо насправді сприйняття навколишньої дійсності є суто суб'єктивним. І те, що нам здається схвальним, правильним чи зразковим, для іншої людини буде неприйнятним. Або ж ми можемо зробити дещо помилкове припущення щодо певної ситуації чи обставин і відносно цього вибудувати свою стратегію поведінки на хибній думці, яка й стає нашою реальністю.

Доречно пригадати вчення про ідоли (хибні уявлення, омані) англійського філософа Френсиса Бекона, що вдало пояснює суб'єктивність сприйняття світу в силу специфіки органів чуття, різності людей за їх смаками, авторитетами, вихованням, поглядами чи дезорієнтацією у пошуку істини через невдалий вибір слів, які можуть сприйматися абсолютно по-різному (Абашнік, 2021). Наприклад, у догматичних суспільствах, де життя вирує в межах давно прописаних шаблонів, відсутнє будь-яке чітке розуміння наявності хибних оман, про які говорив Ф. Бекон. А це, у свою чергу, прямо і безпосередньо впливає на життя людини, що стає нестерпним. Такими людьми дуже легко маніпулювати, використовувати їх у своїх цілях, одним словом – робити рабами системи. Такі люди слухняно виконують усі розпорядження свого керівництва на роботі чи накази голови держави. Їх швидко можна переконати в істинності якихсь ідей і повести за собою.

Варто пам'ятати, що все ж природно люди схильні до логічного сприйняття світу. Але логічні висновки не завжди є однозначними і точними. А це, у свою чергу, породжує непорозуміння та навіть конфлікти.

Ще варто відзначити й те, що здебільшого люди переконані у правильності та об'єктивності своєї оцінки на рахунок тієї чи іншої ситуації, обставин чи подій. Але така об'єктивність є суб'єктивною та односторонньою. З точки зору філософського розуміння світу, ніщо не є об'єктивним, тому важливо сприймати все довкола різнобічно, розглядаючи з різних точок зору та ракурсів.

У цілому одвічне питання пізнання світу цікавить не одне покоління мислителів. У якості відповіді на це питання окреслюються дві можливі альтернативи його сприйняття та усвідомлення. По-перше, світ є таким, яким ми його відчуємо. По-друге, світ є таким, яким він вимальовується нашому розумові. Так, філософи раціоналістичного спрямування вважають, що передумови людського пізнання закладені у людській свідомості. Натомість філософи емпіричного спрямування схильні дотримуватись думки, що все знання про світ ми одержуємо саме з відчуттів.

На думку відомого німецького філософа Іммануїла Канта і раціоналісти, і емпірики мали рацію, але при цьому і помилялися водночас. «Раціоналісти далеко пішли, приписуючи надто велику увагу ролі розуму, – говорить німецький класик, – а емпірики надто однобічно надавали значення чуттєвому досвіду» (Гордер, 2019, с. 334). Кант вважав, що і відчуття, і розум важливі у пізнанні світу.

Натомість яскравий представник емпіризму Давид Юм відштовхується від того, що наш розум при сприйнятті світу оперує лише зі змістом наших відчуттів, а не з тим, що їх викликає, – це і є основний принцип юмівського агностицизму, тобто скептичного ставлення до можливості об'єктивного пізнання. «Хоча здається, – писав Юм, – що наше мислення має необмежену свободу, ми з'ясовуємо при більш близькому знайомстві, що воно, власне, обмежене досить вузькими межами і що вся ця творча сила духу є не більше ніж здатність складати, перекладати, збільшувати або зменшувати матеріал, який нам постачають почуття та досвід» (Гордер, 2019, с. 336).

І. Кант погоджується з філософами емпіриками, що наші знання про світ ми одержуємо зі свого чуттєвого досвіду. Але попри це, все ж він є затятим прибічником раціоналістичного світосприйняття, суть якого полягає у тому, що наш розум також має важливі властивості, які визначають наше сприйняття навколишньої дійсності і впливають на увесь наш досвід. Незалежно від того, що людина бачить, вона сприймає усі явища, процеси під своїм власним кутом зору. І таке сприйняття формується насамперед властивостями нашого розуму, а не довколишнього світу.

Влучним прикладом цього є споглядання людей крізь кільця рожевих окулярів, що фіксують суто суб'єктивне сприйняття дійсності. Логічно, що саме від окулярів залежатиме те, як ми будемо бачити.

Адже ясно, що ніхто не скаже, нібито світ рожевий тільки тому, що ми його так сприймаємо!

Людська свідомість при сприйнятті навколишньої дійсності формує всі зовнішні чуттєві враження, тобто формує світосприйняття людей. Це можна порівняти із наповненням скляної посудини водою, що «вкладається» відповідно до форми самої ж посудини. Так само і чуттєві враження формуються згідно з нашими «формами світобачення».

Частково І. Кант погоджується навіть з філософом емпіричного напрямку Д. Юмом у розумінні того, що ми не можемо впевнено стверджувати, яким є світ «сам у собі». Натомість ми з певністю знаємо, яким цей світ є «для мене», а отже, і для всіх людей. Саме розмежування понять «річ у собі» та «річ для мене» є важливим досягненням І. Канта. Так, ніхто з певністю не зможе дізнатися якими є «речі у собі». Ми маємо змогу говорити лише про те, якими вони нам здаються.

За І. Кантом, вплив на світосприйняття людини мають два чинники (Кант, 2000). Один з них – зовнішні умови, про які нічого не відомо, доки не буде чуттєвого досвіду. Це пізнавальний матеріал. Інший – внутрішні умови, що закладені у самій людині. Саме завдяки їм ми сприймаємо явища у часі та просторі.

У такий спосіб легко переконатися у тому, наскільки все-таки складно зрозуміти не те, що когось або щось, а, власне, навіть самого себе. І, мусимо зізнатися, з цим складно не погодитись.

Виходячи з вище сказаного необхідно ще зробити акцент на важливості критичності у пізнанні довколишнього світу (Кравченко, 2017). Критичне мислення сприяє виробленню моделей для розуміння оточуючого середовища та співвідносно цього формує відповідні моделі поведінки. Крім того, варто враховувати, що критичне мислення є вагомим чинником існування та формування демократичного суспільства, оскільки у демократичному суспільстві на перше місце виходить здібність та готовність оцінювати ситуацію критично.

Антиподом критичного мислення виступає догматичне мислення, що є неабиякою перепоною об'єктивного світосприйняття. Догматичному мисленню притаманна відсутність критики та сумнівів, консерватизм, сліпа віра в авторитети. Натомість для критичного мислення характерна відкритість для сумнівів (пошук та усвідомлення суперечностей), самостійність та гнучкість (пошук нової інформації), знаходження доказів та перевірка обґрунтованості будь-яких знань. Це важливе вміння людей ХХІ ст. без якого неможливо бути ефективним. Передусім під критичним мисленням мають на увазі процес оцінювання якогось фрагменту реальності, наслідком чого є оцінювальне судження (оцінка). Така оцінка завжди виводиться відповідно до певної системи цінностей (ідеалів, стандартів, критеріїв). Тому об'єктивність оцінювального судження залежить від багатьох чинників: перевірки фактичної

точності та логічної послідовності; розгляду контексту; можливих альтернатив.

Прерогативою критичного мислення є вміння працювати з інформаційним потоком у різних галузях знань, що постійно зростають та оновлюються, вміння висловлювати свої думки ясно, упевнено і коректно; вправно виробляти власну думку на основі осмислення різного досвіду, ідей та уявлень; вміння вирішувати проблеми; здатність вибудовувати конструктивні взаємини з іншими людьми.

Висновки.

Отже, пізнання світу людиною крізь специфіку його сприйняття нею є тією своєрідною духовною призмою, крізь яку вона пропускає, переломлює свої інтелектуально-духовні запити, осмислює і переживає все існуюче і у такий спосіб реалізує власну людську сутність.

Філософи, бажаючи зрозуміти світ, одночасно стараються розібратися у тому, чи можемо ми сприймати світ об'єктивно, чи, навпроти, – будь-яка наша зверненість до світу є поглядом через спотворюючі окуляри потреб і пристрастей? Так, Іммануїл Кант висунув ідею про те, що простір та час, через які ми сприймаємо світ, є лише способом нашого людського бачення і який світ “сам по собі” – зовсім невідомо. Це позиція агностицизму (вчення про неможливість осягнення сутності дійсності). Філософи-прагматисти навпроти вважають, що головне – отримувати практичні результати, а що там насправді – зовсім не важливо. Однак, більшість філософів не погоджуються з такою відмовою від пізнання. Якщо і не пробитися до реальності “самої по собі”, то, принаймні, слід виробити єдину точку зору на те, яким світ нам уявляється.

У західній філософії домінують і сперечаються між собою два основних підходи. Згідно з першим, жодних спільних точок зору на світ взагалі бути не може. Кожна людина, у тому числі філософи, ніби живуть у власному світі та не мають виходу до своїх “братів по розуму”. Проте більш прийнятним видається другий підхід, згідно з яким можливе взаєморозуміння між людьми, а отже, і формування єдиних, загальнозначимих уявлень про те, що таке світ і людина. Як би там не було, філософи шукають спільну мову, спільні ракурси бачення, незважаючи на те, що “суб'єктивних світів” справді багато і вони інколи досить далекі один від одного.

Щоб не впадати у крайнощі, а дотримуватися давнього мудрого принципу “золотої середини”, можна сказати, що світ, у якому плине наше життя – це сплав суб'єктивного й об'єктивного, того, що залежить і того, що зовсім не залежить від нас, і ця складна діалектика кожен раз конкретно розглядається філософією на новому рівні і в новій історичній ситуації. При цьому вищою мудрістю у пізнанні навколишнього дійсності є піддавати все критичному аналізу та вміти мислити масштабно.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Абашнік, В. (2021). Френсіс Бекон у Харківській університетській філософії. *Новий органон (1620) та університетська філософія. До 400-річчя виходу трактату «Новий органон» Френсіса Бекона». Матеріали міжнародної наукової конференції*, (18-19 грудня, 2021) (с. 5-13). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.
- Гальченко, М. (2017). Мислення як ресурс творення соціокультурної реальності. *Нова парадигма*, 132, 25-33.
- Гордер, Ю. (2019). *Світ Софії. Роман про історію філософії*. (Переклад з норвезької Н. Іваничук). Львів: Літопис.
- Кант, І. (2000). *Критика чистого розуму*. (Переклад з німецької І. Бурковського). Київ: Юніверс.
- Кравченко, А. (2017). Мислення як фактор становлення сучасної особистості: філософсько-освітній аспект. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, (71), 52-57.
- Мельник, В. (2022). Об'єктивна реальність. *Енциклопедія Сучасної України*. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Відновлено з <https://esu.com.ua/article-74578>
- Пилипишин, П. (2021). Індивідуалістична концепція у філософії права Френсіса Бекона. *Теорія держави і права*, (3), 212-215.
- Сартр, Жан-Поль. (2002). У В. І. Шинкарук (Ред.), *Філософський енциклопедичний словник* (с. 565-742). Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис.
- Соммер, Д. (2018). *Мораль ХХІ століття*. Москва: Кодекс.
- Терно, С. (2008). Суспільні відносини. *Громадянська освіта: Теорія і методика навчання* (с. 25-30). Київ: ЕТНА-1.
- Філософський зміст світоглядної орієнтації людини*. (2010). Відновлено з <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13100/>
- Фромм, Э. (2018). *Бегство от свободы*. (Пер. с англ. А. Александрова). Москва: АСТ.

REFERENCES

- Abashnik, V. (2021). Francis Bacon in Kharkiv University Philosophy. *The New Organon (1620) and University Philosophy. On the 400th anniversary of the publication of Francis Bacon's treatise "The New Organon". Materials of the international scientific conference*, (December 18-19, 2020) (pp. 5-13). Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University.
- Fromm, E. (2018). *Escape from Freedom*. (Translated from english by A. Aleksandrov). M.: AST.
- Halchenko, M. (2017). Thinking as a Resource for Creating Socio-Cultural Reality. *A New Paradigm*, 132, 25-33.
- Horder, Yu. (2019). *The World of Sophia*. (Translated from the Norwegian by N. Ivanychuk). Lviv: Litopys.
- Kant, I. (2000). *Critique of Pure Reason*. (Translated from the German by I. Burkovsky). Kyiv: Universe.
- Kravchenko, A. (2017). Thinking as a Factor in the Formation of a Modern Personality: Philosophical and Educational Aspect. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*, 71, 52-57.
- Melnyk, V. (2022). Objective Reality. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. K.: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-74578>
- Pylypyshyn, P. (2021). The Individualistic Concept in the Philosophy of Law by Francis Bacon. *Theory of State and Law*, (3), 212-215
- Sartre, Jean-Paul. (2002). In V. I. Shinkaruk (Ed.), *Philosophical Encyclopedic Dictionary* (pp. 565-742). Kyiv: Hryhorii Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine: Abris.
- Sommer, D. (2018). *Morality 21st Century*. Moscow: Codex.
- Terno, S. (2008). Social Relations. *Civic Education: Theory and Methods of Teaching* (pp. 25-30). Kyiv: ETNA-1.
- The Philosophical Content of a Person's Worldview Orientation*. (2010). Retrieved from: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13100/>